

Norsk Folkehjelp

Sluttrapport

I MINE SKO

En utstilling om papirløse i Norge

Prosjektnummer 2014/ FBM 5766,

Organisasjon: Norsk Folkehjelp

Forord

Asylsøkere med endelig avslag, også kalt papirløse, har få rettigheter i det norske samfunnet. Rett til akutt helsehjelp, mat og husly er sikret gjennom internasjonale konvensjoner og nasjonal lovgivning, men mange faktorer på nasjonalt og lokalt plan hindrer tilgang til disse rettighetene. Det tas ikke hensyn til om mennesker uten lovlig opphold har alvorlige sykdommer, det være seg fysiske eller psykiske, hvis det ikke er akutt.

En prekær økonomisk situasjon, dårlig tilgang til helsetjenester og manglende rett til arbeid tvinger mange ut i det uformelle arbeidsmarkedet eller ut i inntektsgivende arbeid som prostitusjon, tiggning eller salg av narkotika.

Utstillingen «I mine sko» gir innsikt i de papirløses verden. Gjennom utstillingens tre historier og bilder får vi vite hvorfor de kom til Norge, hvordan de lever og hvordan de blir behandlet her. Dette prosjektet hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten våre papirløse venner Seyed, Bezawit, Ahmed, Sarah og Lia som lot seg avbilde og fortalte sine historier. Norsk Folkehjelp er takknemlige for at dere stilte opp. En stor takk til fotograf Ole Brodersen og Teknisk museums ledelse for å dele av deres kunnskap og ved å gi oss muligheten til å utforme denne utstillingen. Takk til Studentsenteret i Bergen og Oslo Domkirke for å huse utstillingen.

Vi vil også rette en stor takk til alle som besøkte «I mine sko», som lot seg bevege og engasjere av disse menneskenes livssituasjon. Til slutt ønsker vi å rette en takk til prosjektleder Kari Eliassen for god organisering og gjennomføring.

Sammendrag

Norsk Folkehjelp ønsket med prosjektet «I mine sko» å gi papirløse en stemme. «I mine sko» er en audiovisuell utstilling om papirløse i Norge - en gruppe som lever på siden av samfunnet uten tilgang til bolig, jobb og helse. Vi ønsket å gi publikum kjennskap til personene bak tallene og medieoppslagene. Utstillingen består av bilder og lyd ved hjelp av en QR kode høres historier som er knyttet til det enkelte bilde, om hvordan det er å leve uten lovlig opphold i Norge. Personene som er intervjuet er kun en liten del av gruppen mennesker som lever uten lovlig opphold i Norge, og er ikke representative for gruppen som helhet. Opplevelsen av håpløshet og fortvilelse er likevel en fellesnevner for et større antall av papirløse.

Ahmed (13), Sarah (11) og Lia (4). Før de ble født måtte foreldrene rømme fra Irak og de er alle født på flukt eller etter de kom til Norge. Mor og far forteller at det er vanskelig å

forklare hvorfor de ikke kan være som andre barn i klassen; **«Vi ser barna vokse opp og det blir vanskeligere fordi de får mer forventninger. Det er vanskelig som foreldre at man ikke kan oppfylle barnas ønsker. Når barna ser andre barn på samme alder som har så mange muligheter blir det enda vanskeligere, og vi blir frustrerte som foreldre fordi vi ikke kan gi dem det samme.»**

Å benytte fotoutstilling for å gi innsikt i de papirløse flyktingenes verden har vært et meget vellykket virkemiddel.

Utstillingens nedslagsfelt har vært stort, både Teknisk museum, Studentsenteret i Bergen og Oslo Domkirke har mange besøkende. Det er vanskelig å anslå hvor mange som har sett utstillingen, men i hvert fall over 40 000 besøkende. Når så mange har fått et innblikk i hvordan papirløses liv i Norge utarter seg, vil det bidra til at flere får forståelse for denne sårbare gruppen sine utfordringer. Noe som på sikt kanskje kan føre til engasjement og endring av levekår for papirløse i Norge.

Kap.1 Bakgrunn for prosjektet/ målsetting

Asylsøkere og papirløse flykninger har blitt viet mye oppmerksomhet i pressen de siste årene. Gruppen har av noen blitt fremstilt som kriminelle lykkejegere og andre har fremhevet deres behov for beskyttelse, menneskerettigheter og menneskeverd. Debatten preges av mye uvitenhet. Norsk Folkehjelp driver selv asylmottak som den eneste landsdekkende humanitære operatør i Norge, og er tett på problemstillingen rundt papirløse. Vi erfarer at dette er en av de mest sårbare og utsatte gruppene i Norge i dag, og spesielt når det gjelder mental og fysisk helse lever mange under lite verdige forhold.

I Norsk kompetansesenter for minoritetshelse (NAKMI) sin rapport om udokumenterte migranters helsesituasjon i Oslo, oppgav alle informantene at de hadde psykiske lidelser og eller depresjoner. Over tid påvirkes helsen og tilstander som i begynnelsen ikke nødvendigvis er alvorlig, kan utvikle seg til å bli akutte. I tillegg er fravær av rettigheter og status som udokumentert et hinder for å oppsøke hjelp til seg og sine barn. Mange jobber ulovlig og er derfor spesielt utsatt for helseskader uten at arbeidsgiver tar ansvar for dette.

Et parallelt samfunn er i ferd med å utvikle seg på siden av det etablerte. De papirløse lever i Norge uten grunnleggende rettigheter og sikkerhetsnett. Dette strider mot tanken om en et fellesskapssamfunn.

Over hele Europa rapporteres det om papirløse som utnyttes på arbeidsmarkeder. Det kan være altfor lange arbeidsdager, ikke betalt ferie eller penger ved sykdom. Vi hører om menneskehandel og tvangsarbeid. Arbeidsgivere utnytter menneskers økonomiske og

rettslige sårbarhet. De betaler lønninger under tariff og tilbyr uakseptable arbeidsvilkår. Dette skjer også i Norge.

Ingen vet nøyaktig hvor mange de papirløse er, men i Norge er det beregnet å være rundt 20.000. På verdensbasis rundt 4 millioner. Det er en sammensatt gruppe som inneholder både barnefamilier og enslige, unge og eldre. Mange av dem har tidligere søkt asyl og får avslag på søknaden sin, mens andre er brakt hit av menneskehandlere med løfte om et bedre liv. Felles for dem alle er manglende grunnleggende rettigheter og en livssituasjon som er preget av usikkerhet, og altfor ofte langt under fattigdomsgrensen.

Til tross for en situasjon preget av håpløshet og usikkerhet i Norge, er tanken på å returnere fremmed og ikke et reelt alternativ for mange av dem. I enkelte tilfeller er retur også umulig å gjennomføre på grunn av manglende returavtaler, eller avtaler som ikke er iverksatt. Det er ikke slik at alle som lever uten oppholdstillatelse i Norge kan returneres.

Mange av de som har levd i Norge i årevis kunne tidligere arbeide, betale skatt og forsørge seg selv. Da skatteetaten samkjørte sine register med UDI i 2011 falt denne muligheten bort. Heller enn å legalisere arbeid for papirløse valgte myndighetene å kriminalisere gruppen ytterligere, ved å nekte dem muligheten til legalt arbeid.

Norge skiller seg ut med en særs streng tilnærming til problematikken. Andre land i Europa har for lengst funnet frem til ulike løsninger, blant annet gjennom regularisering eller legalisering av ureturnerbare asylsøkere. Dette innebærer at myndighetene i et land setter en humanitær grense for hvor lenge menneskers liv skal settes på vent før de kan få en legal status, og på den måten kunne delta i samfunnslivet på lik linje med andre borgere.

Prosjektets målsetting har vært å spre kunnskap i befolkningen om papirløse flyktninger. Flere fotografer og journalister har formidlet informasjon om papirløse tidligere, men formidlingen har vært preget av vi som skildrer dem. I utstillingen *I mine sko* gis de papirløse selv en stemme. Utstillingen har vært på vandring, og den har oppsøkt folk der de er. Hensikten var å nå en annen gruppe av befolkningen enn de som vanligvis går på slike utstillinger. På denne måten spres kunnskap om papirløse flyktninger til en bredere del av befolkningen.

Kap.2 Prosjektgjennomføring/ metode

Det oppsto noen endringer fra opprinnelig beskrevet prosjekt vad at oppstart og fremdriftsplan for 2014 ble noe forskjøvet på grunn av at opprinnelig prosjektleder gikk over i ny stilling og det tok tid å finne en erstatter.

I april 2014 startet arbeidet med å rekruttere fotograf som skulle ta bilder av de papirløse, det ble nedsatt en arbeidsgruppe samt etablert kontakt med papirløse organisasjoner. Dialogen med Teknisk museum startet i mai 2014, dette var starten på et fruktbart samarbeid. Teknisk museum ønsket gjerne å være vertskap for utstillingen «I mine sko» og stilte samtidig sine lokaler til disposisjon for åpningen av utstillingen som ble gjennomført med en debatt om papirløse sin situasjon i Norge. Utstillingen ble åpnet 22. oktober 2014 hvor det ble arrangert en debatt med politikere fra Krf, V, SV, AP og FRP, Norsk Folkehjelps generalsekretær og en tidligere papirløs.

I løpet av de fire månedene «I mine sko» var en del av Teknisk museum sin utstilling fikk den besøk av museets mange gjester. Det ble også laget et program som var tilpasset skoleklasser og flere skoler besøkte Teknisk museum for å se utstillingen. Tilbakemeldinger fra skolene og museet var at utstillingen var vellykket. Den gav et bilde av en virkelighet de fleste ikke kjente til og syntes var interessant å lære om.

I 2015 vandret «I mine sko» til Bergen og åpnet 16. mars på Studentsenteret i Bergen. Utstillingen sto i foajeen i Studentsenteret, hvor hundrevis av personer vandrer inn og ut hver dag. Utstillingen var der frem til 17. april og mange tok seg tid til å stoppe opp og høre på historiene.

Tilbake i Oslo var «I mine sko» en del av Norsk Folkehjelp sitt landsmøte i august 2015.

I desember 2015 arrangerte Norsk Folkehjelp i samarbeid med Kirkens Bymisjon et adventsopprop for papirløse. Mange forbund og organisasjoner støttet oppropet som ble overlevert stortingspresident Olemic Thommessen ved en markering foran Stortinget. Som en del av adventsoppops markering, for å belyse papirløse sin virkelighet i Norge, ble utstillingen «I mine sko» vist i Oslo Domkirke. Utstillingen var tilgjengelig for Domkirkens besøkende fra desember 2015 og ut april 2016.

Utstilling som metode

Foto + intervju – en stemme som forteller den papirløses historie

«I mine sko» er en audiovisuell utstilling om papirløse i Norge - en gruppe som lever på siden av samfunnet uten tilgang til bolig, jobb og helse. Vi ønsket å gi publikum kjennskap til personene bak tallene og medieoppslagene. Utstillingen består av bilder og lyd ved hjelp av en QR kode høres historier som er knyttet til det enkelte bilde, om hvordan det er å leve uten lovlig opphold i Norge. Personene som er intervjuet er kun en liten del av gruppen mennesker som lever uten lovlig opphold i Norge, og er ikke representative for gruppen som helhet. Opplevelsen av håpløshet og fortvilelse er likevel en fellesnevner for et større antall av papirløse.

Utstillingen gav deltagerne mulighet til å lytte til ulike historier som viser ulike sider av hvem de papirløse er og hvordan de lever i tillegg til å få faktainformasjon. På store sort/hvit bilder får vi et visuelt inntrykk av;

- Seyed som er lege og kommer fra Iran. Han har levd i Norge i 11 år uten opphold og forteller at han savner veldig å jobbe. Han sier: **«Nå har ikke mitt liv noen betydning. Jeg får ikke lov til å jobbe som lege, selv om jeg er blitt sertifisert lege for å praktisere i Norge.»**
- Bezawit som kom til Norge fra Etiopia for å søke asyl da hun var 16 år. I dag er hun 32 år og lever i Norge uten oppholdstillatelse. Hun har levd 15 år i Norge og føler seg hjemme her. Hun sier; **«En stund var jeg redd. Nå er jeg bare tom. Jeg står opp, jeg spiser, leser nyheter. Jeg prøver å la være å tenke på saken min. Jeg vil bare la det være og vil ikke snakke om det.»**
- Ahmed (13), Sarah (11) og Lia (4). Før de ble født måtte foreldrene rømme fra Irak og de er alle født på flukt eller etter de kom til Norge. Mor og far forteller at det er vanskelig å forklare hvorfor de ikke kan være som andre barn i klassen; **«Vi ser barna vokse opp og det blir vanskeligere fordi de får mer forventninger. Det er vanskelig som foreldre at man ikke kan oppfylle barnas ønsker. Når barna ser andre barn på samme alder som har så mange muligheter blir det enda vanskeligere, og vi blir frustrerte som foreldre fordi vi ikke kan gi dem det samme.»**

Kap.3 Resultater og resultatvurdering

Norsk Folkehjelp ønsket med prosjektet «I mine sko» å gi papirløse en stemme. Gjennom bilder og utvalgte papirløses historier å formidle hvordan det oppleves å være papirløs i Norge i dag. Prosjektet skulle bidra til en mer opplyst debatt om de papirløses situasjon i Norge, på sikt være et ledd i arbeidet som førte til at papirløses levekår bedres, både helsemessig og på andre måter. At papirløse lever under uverdige forhold er ikke et spørsmål om politiske mål om å la de få bli i Norge eller ikke, men en utfordring som eksisterer og som vi i Norge må håndtere. Vi kan ikke se på at det finnes en undergruppe av mennesker som ikke har tilgang på mat, bolig og helse.

Mange av problemstillingene som omhandler papirløse er avhengig av politisk vilje til endring for å bedre rettighetene til denne gruppen mennesker. Det var et bredt politisk panel tilstede ved åpningen av utstillingen, der nettopp løsninger for å bedre papirløses situasjon i Norge ble diskutert. Det er dessverre langt fra diskusjon til reell politisk endring. En kan dessverre ikke si at prosjektet har ført til bedre rettigheter for papirløse i Norge, men

Norsk Folkehjelp

det har bidratt til at mange flere har fått et mer nyansert bilde av hva det vil si å være papirløs her i landet.

Utstillingens nedslagsfelt har vært stort, både Teknisk museum, Studentsenteret i Bergen og Oslo Domkirke har mange besøkende. Det er vanskelig å anslå hvor mange som har sett utstillingen, men i hvert fall over 40 000 besøkende. Når så mange har fått et innblikk i hvordan papirløses liv i Norge utarter seg, vil det bidra til at flere får forståelse for denne sårbare gruppen sine utfordringer. Noe som på sikt kanskje kan føre til engasjement og endring av levekår for papirløse i Norge.

Kap.4 Oppsummering/ konklusjon

Prosjektet «I mine sko» har høstet mye hederlig omtale, både blant de som fra før av har vært engasjert i arbeidet med papirløse og hos de som har blitt kjent med disse menneskene gjennom vårt prosjekt. Det å ha en visuelt og auditiv fremstilling utformet av profesjonell fotograf Ole Brodersen i samarbeid med den kompetansen Teknisk Museum innehar, har vært en utrolig spennende og lærerik prosess. Det har hatt stor betydning for hvor vellykket utstillingen har blitt.

Det er gledelig at så mange har fått mulighet til å besøke utstillingen. Siden den har stått på så forskjellige steder som Teknisk Museum, Oslo Domkirke og Studenthuset i Bergen har et bredt spekter av befolkningen fått mulighet til å se «I mine sko». Da noe av opplegget på Teknisk Museum rettet seg mot skoleklasser, har utstillingen også vært en del av et pedagogisk undervisningsopplegg.

Å benytte fotoutstilling for å gi innsikt i de papirløse flyktingenes verden har vært et meget vellykket virkemiddel.

Vedlegg

1. Invitasjon til åpning av fotoutstillingen «I mine sko»

Norsk Folkehjelp og Nasjonalt medisinsk museum åpnet utstillingen 22. oktober kl. 18.

Debatten hadde utgangspunkt i spørsmål om hvem de papirløse menneskene i Norge er, og hvilket ansvar den norske stat og det norske samfunn har og bør ta.

I panelet:

- Babak Majed fra Iran, papirløs i Norge i 11 år. I sommer fikk han oppholdstillatelse.
- Eirik Sivertsen, stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet, i kommunal- og forvaltningskomiteen.
- Geir Bekkevold, stortingsrepresentant for KrF, har også tatt til ordet for en løsning for de lengeventende barna og mottak NOAS pris sammen med Karin Andersen.
- Helge Andre Njåstad, stortingsrepresentant for FrP. leder i kommunal- og forvaltningskomiteen.
- Karin Andersen, stortingsrepresentant for SV, nestleder i kommunal- og forvaltningskomiteen. Er blitt tildelt NOAS pris for å tale asylsøkernes sak.
- Liv Tørres, generalsekretær i Norsk Folkehjelp

Det var også opplesning ved forfatter Simon Strange fra hans nye roman De som ikke finnes.

<http://tekniskmuseum.no/tidligere-utstillinger/i-mine-sko>

<https://www.folkehjelp.no/Nyheter/Nyhetsarkiv/2014/AApning-av-fotoutstillingen-i-mine-sko>

2. Omtale av åpningsdebatten

Fotoutstillingen «I mine sko» om livet som papirløs ble åpnet med politisk debatt.

Regularisering og rett til lovlig arbeid var blant løsningene som ble nevnt på de papirløses vanskelige situasjon.

<https://www.folkehjelp.no/Nyheter/Nyhetsarkiv/2014/Vestre-Papirloese-boer-ha-rett-og-plikt-til-aa-arbeide>

3. «I mine sko» på Teknisk Museum

Linken under viser bildene i utstillingen.

<https://www.folkehjelp.no/Nyheter/Nyhetsarkiv/2014/Utstillingen-I-mine-sko>

4. Justisminister Anundsen snakker om lageret av lengeværende barn. Vi gir dem navn og ansikt.

Sarah, Ahmed og Muradi, de tre barna som blir portrettert i utstillingen «I mine sko» blir intervjuet av Fontene.

<http://fontene.no/article-6.47.201212.27254d6ae1>

5. «I mine sko» på Studentsenteret i Bergen

Utstillingen forteller historien til to enkeltpersoner og en familie som lever uten oppholdstillatelse i Norge i dag. Vi har spurt hvem de er, hva de bryr seg om og savner, og hva de ønsker seg for fremtiden. De forteller at de savner å praktisere yrket sitt, misliker å være avhengig av stønad fra UDI, føler seg begrenset i forhold til bevegelsesfrihet, frykter å bli tatt av politiet, og fortviler over egen livssituasjon.

<https://www.folkehjelp.no/Nyheter/Nyhetsarkiv/2015/I-mine-sko-i-Bergen>

6. Utstillingen «I mine sko» i Oslo Domkirke

Omtalt på nettsiden til Oslo domkirke i desember 2015, Norsk Folkehjelps utstilling "I mine sko" preger veggene bakerst i kirkerommet.

<https://kirken.no/nb-NO/fellesrad/kirkeneioslo/menigheter/oslo-domkirken/gudstjeneste/Prekener/Prekener-holdt-i-oslo-domkirke/0922.09-preken/>